

Lara Godec Soršak, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta
Jana Kvas, Šolski center Celje

IZPIT IZ SLOVENŠČINE NA POKLICNI MATURI

1 Uvod

Poklicna matura poteka od leta 2002. Je oblika državnega zaključnega izpita in z opravljeno poklicno matura kandidat pridobi srednjo strokovno izobrazbo (Zakon o maturi, 3. člen). Na poklicni maturi kandidati dokazujejo svoje znanje, usvojeno med izobraževanjem, in tudi svojo usposobljenost za visokošolski študij. Torej poklicna matura na eni strani pomeni naraven zaključek formalnega izobraževanja na srednji strokovni ali poklicno-tehniški šoli in kandidatu omogoča kvalificirano zaposlitev, na drugi strani pa kandidatom daje pravico do nadaljevanja študija v višjih in visokošolskih študijskih programih in je v tem smislu eno od selekcijskih meril za vpis na univerzo.

2 Zgradba in vrednotenje izpita iz slovenščine na poklicni maturi

Kandidati opravljajo poklicno matura iz štirih predmetov: iz dveh predmetov skupnega dela in dveh predmetov izbirnega dela (Zakon o maturi, 3. člen). Slovenščina je prvi (obvezni) predmet skupnega dela. Izpit iz slovenščine je sestavljen iz dveh delov: iz pisnega in ustnega. Na pisnem delu kandidati rešujejo dve izpitni poli, za vsako imajo na voljo 60 minut. V prvi izpitni poli so naloge za razčlenbo neumetnostnega besedila, v zadnji nalogi pa morajo kandidati tvoriti krajše besedilo dane besedilne vrste. V drugi izpitni poli kandidati pišejo vodeno ali samostojno interpretacijo (odlomka) umetnostnega besedila. Pri vsaki izpitni poli lahko dosežejo največ 30 točk, torej lahko dosežejo na pisnem delu izpita 60 točk.

Ustni del izpita traja do 20 minut, kandidat ima pred tem pravico do 15 minut priprave na izpit. Tudi na tem delu izpita preverjamo kandidatovo znanje književnosti in jezika. Državna predmetna komisija za slovenščino in slovenščino kot drugi jezik za poklicno matura zanj ni pristojna,¹ zato

¹ V Pravilniku o poklicni maturi je določeno, da je ena izmed nalog državne predmetne komisije priprava ustreznega števila izpitnih kompletov za pisni izpit (Pravilnik o PM, 10. člen), medtem ko mora seznam izpitnih vprašanj za ustni del na podlagi predmetnega izpitnega kataloga pripraviti strokovni aktiv šole. Izpitne listke s po tremi vprašanji nato na podlagi seznama izpitnih vprašanj pripravijo izpraševalci (prav tam, 21. člen).

zaradi večje enotnosti pri preverjanju in ocenjevanju samo predlaga vsebine in načine preverjanja ter ocenjevanja znanja. Naloge na izpitnih listkih so tri, in sicer pri književnem delu ustnega izpita kandidati glasno berejo umetnostno besedilo oz. njegov odlomek, nato ga vodeno interpretirajo. Državna predmetna komisija za slovenščino in slovenščino kot drugi jezik za poklicno maturo predlaga za naloge na izpitnih listkih 90 odstotkov besedil literarnozgodovinskih sklopov, 10 odstotkov žanrskih besedil izberejo učitelji po svoji presoji. Z literarnozgodovinskim sklopom je vzpostavljeno ravnesje med pisnim in ustnim delom izpita: v pisnem delu kandidati interpretirajo književna besedila, izbrana po tematskem merilu, v ustnem poleg zmožnosti interpretacije pokažejo tudi osnovno poznavanje literarnozgodovinskih okoliščin, v katerih so nastala besedila, kar je v skladu z zastavljenimi cilji poučevanja v programih srednjega strokovnega in poklicno-tehniškega izobraževanja.

Tretja naloga na ustnem delu izpita je jezikovno vprašanje ob krajšem ne-umetnostnem besedilu. Poleg znanja, ki ga kandidat izkaže z odgovarjanjem na vprašanja, se na ustnem delu ocenjuje še kultura dialoga in kandidat lahko zbere 40 točk.² Razmerje med pisnim in ustnim delom v odstotnem deležu točk je 60 : 40.

Zgradba prve in druge izpitne pole ter izpitnega listka na ustnem delu poklicne mature so taksonomsko zasnovani. Upoštevajo tri spoznavne ravni: znanje (prva taksonomska stopnja); razumevanje, uporaba in analiza (druga taksonomska stopnja); sinteza in vrednotenje (tretja taksonomska stopnja). Naloge v prvi izpitni poli so zasnovane na podlagi mrežnega diagrama. V njem je določen delež točk glede na (Bešter Turk 2003):

- sprejemanje izhodiščnega besedila (80 %) in tvorbo besedila dane besedilne vrste (20 %);
- vrsto razčlenbe izhodiščnega besedila (pomenska razčlenba – 15 %, pragmatična razčlenba – 10 %, jezikovna razčlenba – 20 %, metajezikovna razčlenba – 15 %, tvarna razčlenba – 10 %);
- spoznavno zahtevnost posamezne naloge (20 % točk pri nalogah prve taksonomske stopnje, 50 % točk pri nalogah druge stopnje in 30 % točk pri nalogah tretje stopnje).

Znanje književnosti se preverja v drugi izpitni poli. Kandidati pišejo vodeno ali samostojno interpretacijo umetnostnega besedila oz. njegovega odlomka. Za vodeno interpretacijo dobijo konkretna navodila, usmerjena v določeno prvino/problem, za samostojno interpretacijo pa splošno navodilo, ki jih opozarja na dejavnosti različnih taksonomskih stopenj, medtem ko prvino/problem za interpretacijo izberejo sami.

Ker interpretirajo neznano, nenapovedano besedilo, je pisni izpit zanesljiv pokazatelj njihove sposobnosti literarnega branja. Umetnostna besedila, ki jih izbere državna izpitna komisija za poklicno maturo, ustrezajo načelu doživljajske bližine, merili za izbor pa sta še univerzalnost teme (problema) in jezikovno-slogovna dostopnost, razumljivost.

Elemente vodene in samostojne interpretacije vrednotimo po Bloomovih taksonomskih stopnjah znanja, prilagojenih interpretaciji književnega besedila, kot je prikazano v spodnji preglednici (PIK 2014 2012: 9).

² Za glasno branje lahko kandidati dosežejo največ 4 točke, za vodeno interpretacijo do 15 in za odgovarjanje na jezikovno vprašanje prav tako do 15 točk. Kultura dialoga se upošteva pri izpitnih vprašanjih za jezik in književnost ter je ovrednotena z največ 6 točkami.

Elementi	Opis	Točke (delež v %)
Znanje in razumevanje (ZR)	Opredelitev (odlomka) umetnostnega besedila glede na književno zvrst/vrsto Povzetek (odlomka) umetnostnega besedila	6 (6 %)
Razčlemba in razlaga (RR)	Razčlemba in razlaga (odlomka) umetnostnega besedila in njegovih značilnih prvin, npr. teme, motivov, književnih oseb, književnega dogajanja, prostora, časa	6 (6 %)
Predstavitev dejstev in stališč (PDS)	Utemeljevanje s primeri iz besedila/odlomka Utemeljevanje s primeri iz življenja ali iz drugih književnih besedil Zgradba interpretacije (logična členitev, koherenca, obseg)	6 (6 %)
Sinteza in vrednotenje (SV)	Povzetek ugotovitev Presoja problema oziroma prvin/-e v besedilu/odlomku Presoja problema oziroma prvin/-e na splošno	6 (6 %)
Jezikovna pravilnost in slogovna ustreznost (JPSU)	Pravopisna pravilnost Slovnična pravilnost Slogovna ustreznost	6 (6 %)
Skupaj		30 (30 %)

Cilji pisnega in ustnega izpita iz slovenščine na poklicni maturi so skladni s temeljnimi cilji pouka v srednjem strokovnem in poklicno-tehniškem izobraževanju. Izpitni cilji, izpitne vsebine, zgradba in vrednotenje izpita ter tipi nalog so predstavljeni v predmetnem izpitnem katalogu za poklicno maturo.

3 Pregled poročil o poklicni maturi in ugotovitve

Pregledali smo vsa poročila o slovenščini na poklicni maturi od uvedbe poklicne mature leta 2002 do leta 2013. Zanimali so nas podatki o izpitu na spomladanskem roku, predvsem komentar statističnih podatkov o posameznih nalogah. Cilj pregleda je bil ugotoviti, katere naloge v prvi izpitni poli glede na vrsto razčlembe izhodiščnega neumetnostnega besedila in katere prvine pri pisanju interpretacije v drugi izpitni poli povzročajo kandidatom največ težav. Če se zavedamo, kaj dijakom povzroča težave, so lahko učitelji na to pri pouku pozornejši.

Pri reševanju prve izpitne pole kandidati večinoma uspešno rešijo prvo nalogo (navadno o dejavnostih sporočanja). Dobro rešujejo tudi druge naloge pragmatične razčlembe in naloge pomenske razčlembe. Pri slednjih jim težave povzroča ubeseditev teme in/ali podtem izhodiščnega besedila.

Kandidatom povzročajo težave naloge, pri katerih morajo izkazati meta-jezikovno zmožnost. Tako ne znajo npr. poimenovati besedilne vrste ali prevladujočega načina razvijanja teme, besednih vrst danih besed ali vrste odvisnika. Slabo rešujejo naloge, v katerih je treba določiti stavčne člene, in naloge o slovarskem sestavku.

Kandidati imajo težave pri nalogah, pri katerih dokazujejo svojo skladenjsko zmožnost, npr. združevanje enostavnih povedi v dvostavčno, razširitev stavčnega člena v odvisnik, pretvorba premega govora v odvisnega ipd. Slabo rešujejo tudi pravopisne naloge. Slabše rešujejo naloge polodprtega tipa, pri katerih morajo odgovarjati v povedih in svoje odgovore utemeljevati.

Pri reševanju druge izpitne pole se kandidati večinoma odločajo za pisanje vodene interpretacije. Pri obeh vrstah interpretacije znajo dobro povzeti odlomek umetnostnega besedila in dobro izraziti svoje mnenje o problemu v odlomku ali na splošno. Največ težav imajo s povzemanjem svojih ugotovitev in z določitvijo književne zvrsti. Pri vrednotenju pravopisne in slovnične pravilnosti ter slogovne ustreznosti se pokaže dobro ločevanje med kandidati, ki so bolje pisali interpretacijo, in tistimi, ki so jo pisali slabše.

Vsa leta se kaže občutno odstopanje med deležem doseženih točk na pismem (60 % vseh točk) in ustnem delu izpita (75 % vseh točk). Menimo, da je vzrok za tak razkorak predvsem internost ustnega dela izpita, zato si je treba prizadevati za povišanje stopnje objektivnosti ocenjevanja na ustnem delu izpita.

Pragmatična in pomenska razčlemba neumetnostnega besedila kandidatom ne povzročata težav, prav tako so večši pisanja interpretacije odlomka umetnostnega besedila, težave pa imajo s povzemanjem svojih ugotovitev. Zato je treba pri pouku več pozornosti namenjati razvijanju jezikovne zmožnosti in razvijanju teme ter predvsem tvorbi koherentnega besedila. Dijake je treba v večji meri spodbujati k povzemanju, razlaganju, vrednotenju in utemeljevanju ter jih opozarjati na slovnično in pravopisno pravilnost ter slogovno ustreznost tvorjenih besedil.

Sklep

Predstavili smo zgradbo izpita ter zasnovo prve (razčlemba neumetnostnega besedila) in druge izpitne pole (pisanje vodene ali samostojne interpretacije (odlomka) umetnostnega besedila) ter izpitnega listka na ustnem delu pri slovenščini na poklicni maturi. Vse naloge na pismem in ustnem delu izpita so taksonomsko zasnovane, upoštevajoč tri spoznavne ravni: znanje (prva raven); razumevanje, uporaba in analiza (druga raven); sinteza in vrednotenje (tretja raven).

V poročilih o poklicni maturi od uvedbe izpita leta 2002 do leta 2013 smo pregledali komentarje statističnih podatkov o posameznih nalogah in ugotovili, da dijaki v prvi izpitni poli uspešno rešujejo naloge pragmatične in pomenske razčlembe. Težave imajo pri nalogah, pri katerih morajo sami ubesediti temo in/ali podteme izhodiščnega besedila. Slabo rešujejo naloge, pri katerih morajo izkazati svojo metajezikovno zmožnost, npr. ne znajo poimenovati besedilne vrste ali prevladujočega načina razvijanja teme, besednih vrst danih besed ali vrste odvisnika. Kandidatom povzročajo največ težav naloge, pri katerih dokazujejo svojo jezikovno, in sicer skladenjsko zmožnost, npr. združevanje enostavnih povedi v dvostavčno, razširitev stavčnega člena v odvisnik, pretvorba premega govora v odvisnega, ali pra-

vopisno zmožnost. Glede na tip naloge slabše rešujejo naloge polodprtega tipa, pri katerih morajo odgovarjati v povedih in svoje odgovore utemeljevati.

Pri reševanju druge izpitne pole kandidati večinoma pišejo vodeno interpretacijo. Pri obeh vrstah interpretacije znajo dobro povzeti odlomek umetnostnega besedila in dobro izraziti svoje mnenje o problemu v odlomku ali na splošno, slabo pa določajo književno zvrst in povzemajo svoje ugotovitve.

Menimo, da je treba pri pouku več pozornosti namenjati razvijanju jezikovne zmožnosti in razvijanju teme ter predvsem tvorbi koherentnega besedila. Dijake je treba (pri vseh predmetih, ne samo pri slovenščini) v večji meri spodbujati k povzemanju, razlaganju, vrednotenju in utemeljevanju ter jih opozarjati na slovnično in pravopisno pravilnost ter slogovno ustreznost tvorjenih besedil.

POVZETEK

V prispevku sta predstavljeni zgradba izpita ter zasnova prve in druge izpitne pole pri slovenščini na poklicni maturi. Pregledali smo vsa poročila državne izpitne komisije za slovenščino in slovenščino kot drugi jezik za poklicno maturo o poklicni maturi od leta 2002 do 2013 in ugotavljali, katere naloge v prvi izpitni poli glede na vrsto razčlenbe izhodiščnega neumetnostnega besedila in katere prvine pri pisanju interpretacije v drugi izpitni poli povzročajo kandidatom največ težav. Na podlagi ugotovitev predlagamo, čemu bi bilo treba pri pouku slovenščine v srednji šoli posvečati več pozornosti.

Viri in literatura

- Bešter Turk, M., 2003: Zasnova jezikovnega dela pri predmetu slovenščina na poklicni maturi. V: Ivšek, M. (ur.), Poučevanje materinščine – Načrtovanje pouka ter preverjanje in ocenjevanje znanja. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 151–158.
- Letno poročilo za poklicno maturo (2002–2012). http://www.ric.si/poklicna_matura/statisticni_podatki/ (17. 3. 2014).
- Pravilnik o poklicni maturi (2008). Ur. l. RS 44/2008. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200844&stevilka=1976> (17. 3. 2014).
- Predmetni izpitni katalog za poklicno maturo 2012 – Slovenščina (2010). Ljubljana: DIC. http://www.ric.si/poklicna_matura/predmeti/slovenscina (17. 3. 2014).
- Predmetni izpitni katalog za poklicno maturo 2014 – Slovenščina (2012). Ljubljana: DIC. http://www.ric.si/poklicna_matura/predmeti/slovenscina (17. 3. 2014).
- Spomladanski rok: Slovenščina – Izpitna pola 1 (2004–2013). http://www.ric.si/poklicna_matura/predmeti/slovenscina (17. 3. 2014).
- Zakon o maturi (2007). Ur. l. RS 1/2007. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20071&stevilka=3> (17. 3. 2014).